

Medya Ahlakı Üzerine

–Prof. Dr. Atilla Girgin ile Söyleşi–

On Media Ethics

Interview with Prof. Atilla Girgin

Recep Yeter*

Prof. Dr. Atilla Girgin, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Genel Gazetecilik Anabilim Dalında öğretim üyesidir.

1946 yılında İzmit'te doğan Atilla Girgin, 1965'te Saint Joseph Fransız Lisesi'nden, 1969 yılında da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Üniversite öğrencisiyken Anadolu Ajansı'nda gazeteciliğe başlayan (1968) Girgin, 1973'te devlet bursu kazanarak Fransa'ya gitti. Sorbonne Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde öğrenim görürken, bir yandan da Régie Autonome des Transports Parisiens (RATP) Şirketi'nde yöneticilik stajı yaptı. 1975 yılında, Anadolu Ajansı'nda gazeteciliğe yeniden başlayan Girgin, 1985 yılı başında, Anadolu Ajansı İstanbul Bölge Müdürü oldu. 1987 yılında da İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'nda mesleki dersler vermeye başladı. Anadolu Ajansı İstanbul Bölge Müdürü olarak 8.5 yıl çalıştıktan sonra, 23 Temmuz 1993'te TRT Haber Dairesi Başkanlığı'na getirilen Girgin, sağlık nedenleriyle bu görevden ayrıldı. 3 Ocak 1994'te Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı.

Marmara Üniversitesi'nde yerel basın konusunda yüksek lisansını (1997), İstanbul Üniversitesi'nde yazılı basın haberciliğinde etik konusunda doktorasını (2000) tamamladı. Atilla Girgin, 07.02.2002 tarihinde doçent, 18.10.2007 tarihinde ise profesörlüğe atandı. Girgin hâlen Marmara, İstanbul, İstanbul Ticaret ve Yeditepe Üniversiteleri İletişim Fakültelerinde mesleki dersler veriyor.

Evli ve bir çocuk babası olan Girgin, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, İletişim Araştırmaları Derneği (ILAD), Türkiye Bilişim Derneği, Uluslararası Basın Enstitüsü Derneği, Basın Konseyi Yüksek Kurulu ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü üyesidir.

Prof. Dr. Atilla Girgin'in kitapları şunlardır: Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i, (İstanbul, genişletilmiş ve güncelleştirilmiş 2. baskı, 2003, İnkılâp Kitabevi), Gazeteci Olmak Önce Adam Olmak Demektir (2003, İstanbul, Der Yayınları), Haber Yazmak (2005, İstanbul, Der Yayınları), Uluslararası İletişim (2005, İstanbul, Der Yayınları), Söyleşi mi? Röportaj mı? (2007, İstanbul, Der Yayınları), Gazeteciliğin Temel İlkeleri (2008, İstanbul, Der Yayınları), Türkiye'de Yerel Basın, (2009, 3. basım, İstanbul, Der Yayınları)

* Uzm., *Yeni Şafak Gazetesi Pazar Eki* Yayın Yönetmeni ve Köşe Yazarı olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları; haber endüstrisi, anlatıbilim, davranış bilimleri, sosyo-kültürel çalışmalar ve medyanın ekonomi politijidir. Ş *İletişim*: Yeni Şafak Gazetesi, Yeni Doğan Mah. Kızılay Sok. No: 39 Bayrampaşa/İstanbul Ş (+90 212) 612 2930 Ş ryeter@yenisafak.com.tr

“Medya etiği” ve “medya ahlakı” kavramlarının kapsadığı anlam çerçevesini netleştirebilir miyiz? Nedir “medya etiği” ve “medya ahlakı” ile kastedilen?

Etik, genel geçer kullanımıyla mesleki uygulamaları düzenleyen ve kişinin (gazetecinin) kendinden bağımsız olarak ortak alanda oluşan uygulamalardır. Ahlak ise daha çok kişisel nitelikler ile belirlenen bir olgu. Fakat mesleklerle ilgili her ne kadar etik uygulamalar belirlense de kişinin mesleğini yürütürken tek dayanak noktası kendi ahlakıdır. Gazetecilik için bir değerlendirme yaparsak, *gazetecilik bir bilimdir; yeterli donanıma sahip sorumlu gazeteci de uygulayıcı bilim adamıdır*. Çünkü gazeteciler de bilim adamları gibi, insanoğlunun bilgilerinin anlaşılması ve paylaşılması gereksinimini karşılamaya hizmet ederler.

Gazeteci mesleki uygulamaların her aşamasında; eylemciliğe girişmeden, yandaşığa ya da karşıtığa kalkışmadan, yalnızca *gözlemci ve olay tanığı* olduğunu asla unutmamalıdır. Gazetecinin temel görevi, olayları gerçek açık ve dürüst bir biçimde betimlerken, habere konu olan bireye (bireylere) ve onun (onların) yakınlarına yönelik yarar ya da zararlar, toplumun, *dünyanın gerçek yüzünü görüp öğrenme* gereksinimini dengelemektir. Bu denge de *meslek etiki ilkeleri* çerçevesinde, *bilgi aktarma ve örnek olma* ölçütleri özenle değerlendirilerek kurulmalıdır.

Uluslararası düzlemde ve Türkiye’de “medya etiği” ve “medya ahlakı” ile ilgili yapılan çalışmalar ve bu konuda başlangıç açısından ön plana çıkan ilgiler nelerdir?

Dünyada gazetecilikle ilgili çalışmaların başlangıcı ve habercilik ilkeleri ve normlarının şekillenmesi 19. yüzyılın ilk yarısında ticari gazeteciliğin gelişimi ve 20. yüzyılın başında gazetecilik okulları ile meslek örgütlerinin kuruluşuna dayandırılır.

Özellikle basının artan sermaye ilişkisi, ona atfedilen *kamunun bilgilendiricisi* özelliğiyle çelişmesine neden olmuştur. Ticarileşmeyi tamamen olumsuz değerlendirmek yerine gazeteciliğin bir meslek olarak tanımlanmasındaki etkisini göz önünde bulundurmak da ayrıca önemlidir. Bu profesyonelleşme de meslek örgütleri ve *meslek etiki* ile ilgili ilkeleri ortaya çıkarmıştır. Konuya yönelik ilk çalışmaların en önemlileri 1923 yılında *Amerikan Haber Editörleri Derneği*’nin *Gazeteciliğin Esasları Deklarasyonu* ve 1926’da *Profesyonel Gazeteciler Derneği*’nin öncülü olan *Sigma Delta Chi*’nin meslek kodlarıdır.

20. yüzyılın ortalarına doğru gazete zincirlerinin yoğunlaşması ve yeni sahiplik yapıları basına yönelik kaygı yaratmış ve yine Amerika’da *Hutchins Komisyonu* 1947 yılında çalışmalarını başlatmıştır. Bu rapor *Özgür ve Sorumlu Bir Basın* başlığıyla yayımlandı. Raporda, basının toplumsal işlevini yerine getirebilmesinin özgürlükler kadar sorumluluklara da sahip olması ilişkisine dikkat çekilmektedir.

1970’lerde teknolojik ilerlemenin de etkisiyle gelişmekte olan ülkelerdeki entelektüeller ve gazeteciler tarafından gelişme ve kalkınma fikrine dayalı bir anlayış ortaya konulmuştur. Bu alandaki bir başka önemli metin de bu fikre paralel veriler sunan UNESCO tarafından Sean MacBride’a hazırlatılan *Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni* başlıklı rapordur. *MacBride Raporu* diye de anılan metinde de toplumsal sorumluluk, özenetim ve profesyonel etik vurgulanmış yüksek gazetecilik standartlarının ve evrensel düzeyde işlerlik kazandırılacak bir etik ilkeler bütünü oluşturulmasının gereğine dikkat çekilmiştir. Bu sayılan metinler aynı zamanda dünyadaki benzer diğer girişimlere de kaynaklık teşkil etmiştir.

Türkiye özelinde değerlendireceksek 1960 yılına kadar özenetim için herhangi bir kurumsal girişimde bulunulmamıştır. 24 Temmuz 1960’ta *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti* ve *Gazeteciler Sendikası* girişimiyle *Basın Ahlak Yasası* belirlenmiş ve yürütmesini denetlemek için de *Basın Şeref Divanı* kurulmuştur.

İki yüz yıla yaklaşan gazetecilik tarihimiz göz önünde bulundurulduğunda medya ahlakı ile ilgili temel ya da yapısal sorunlarımız nelerdir?

Osmanlı’da özenetim değil fakat basın yayınıla ilgili ilk düzenleme, 1857 yılında yürürlüğe giren *Matbaalar Nizamnamesi* ile başlamaktadır. Bu düzenleme ile ruhsatsız ve gizli çalışan basımevlerinin bulunduğu, basımevlerinin ancak *irade ile açılabilceği* hatırlatılarak yalnızca kitap ve broşürlerin basılmadan önce sansür edilmesi hükmü getirilmiştir. İlk yasaklamalar ise 1858’de başlamıştır. İstanbul’da henüz iki gazete (*Takvim-i Vekaayi* ve *Ceride-i Havâdis*) ve bir dergi (*Vak’a-yı Tıbbiye*) yayımlanırken 1858 Ceza Yasası’na basın özgürlüğünü sınırlayıcı maddeler konmuştur. Bu tür müdahaleler de bugüne kadar artarak devam etmiştir.

Basının günümüzdeki en önemli sorunlarından biri gazeteciliğin meslek olarak hak ettiği değerde olmamasıdır. Sonuçta bilgi hammaddesinden *haber*, *yorum* gibi değişim değeri olan *metalar* üreten gazetecinin yetkisinin ve sorumluluğunun daha net tanımlarla belirlenmesi önemlidir.

Gerek akademide gerek sektörde etiğe bakışta bir farklılık söz konusu mu? Buluşulan noktalar da dikkate alarak çözüme doğru bir arayış var mı? Daha doğru-su bugün bir etik tanımı problemimiz var mı?

Günümüz için akademik ortamla mesleki ortam arasında bir çekişme ya da bir çatışma yok. Zaten etik, ahlak, ahlak felsefesi toplumsal yönü ağır basan kavramlar. Bunun eğitim yönü, kültür yönü ve ekonomik yönü de var. Ama toplumsal bir kavram olduğu için her iki grup için de aynı değerler üzerinden görüşler bildiriliyor. Orada bir sıkıntı yok ancak uygulamada bazı aksaklıklar oluyor. O aksaklıklar nasıl giderilir üzerinden görüşülüyor. Tabii her iki taraf da değişik öneriler getiriyor. Günümüzde sıkıntı şu; belirli etik kuralları sıralanmış, kabullenilmiş, uygulanması gerekenler tüm taraflarca isteniyor ama yeterli derecede uygulanmadığı görüşündeyiz. Hem meslek mensupları hem akademik ortamda çalışanlar, akademisyenler hem de kamuoyunda halkımızın önemli bir bölümü de bu kurallara gerektiği gibi uyulmadığı endişesini ya da görüşünü taşımaktadırlar.

Karşılıklı ya da ayrı ayrı daha iyiyi gerçekleştirme konusunda arayış devam ediyor mu?

Arayışlar var tabii. Örneğin daha önce de belirttiğimiz gibi 19. yüzyıldan itibaren liberalizmin gelişiyle uyulması gereken bazı kurallar ortaya çıkıyor. Yani ilk liberalizmin “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler!”i değil, “Yaparken şunlara dikkat edin, geçerken şunlara dikkat edin!” ilkeleri ortaya çıkmaya başlıyor. Süreç içinde ortaya atılanlar ihtiyacı tam karşılayamadığından yeni yeni düşünceler ortaya çıkıyor. Sürekli bir yenilenme var, değişik kurumlar yeni maddeler çıkarıyorlar. Örneğin en son *Asya Pasifik Ajansları Birliği (OANA)*, örgütün kuruluşunun 50.yıl dönümünde altı maddelik uyulması gereken ilkeler sıraladı ve “Biz kuruluşumuzun ellinci yılında bu maddelere uymayı taahhüt ederiz.” diyor. Yine insan haklarına dayalı, yine ifade özgürlüğünü öne çıkaran, yine insanın ölüsünün bile saygıdeğer olması gerektiğini ortaya atan insan ağırlıklı, kişilik ağırlıklı ilkeler bunlar. Bu arayış süreci, umudum bu arayışlar sürerken kötü örneklerin de azalmasıdır. Hepimiz aynı umudu taşıyoruz sanıyorum.

Peki bu bildirgelere veya bu anlamda ortaya konan ilkelere baktığımızda bu bildirgelere kaynaklık eden yaklaşık bir asır önceki bu konudaki tartışmalarla günümüzdeki meseleler karşılaştırıldığında bir mesafe alındığı söylenebilir mi?

Şimdi toplumsal değerler malum. Zamanlara ve zeminlere göre değişiyor, değişik toplumların değişik değerleri var. Örneğin bizim Osmanlı'nın bir döneminde rüşvetin sıralaması var. Neler ne kadar almırsa rüşvet değil, ne kadar aşılırsa rüşvettir şeklinde bir belirleme söz konusu. Bu bir kararname ile ortaya çıkmış, hatta bazı devlet adamları da bir metin üzerinden “Ben bunları, bunları yapmayacağım.” diye yemin eder olmuşlar. Şimdi böyle bir uygulama söz konusu değil. Daha çok insanların vicdanlarına, toplumsal baskılara bırakılıyor. Cezai müeyyideler tabii ki var, aşırıya giderseniz. Gerektiğinde özgürlüğünüz de kısıtlanabiliyor. Ben ilke olarak şunu görüyorum: Daha önceki yıllarda da insanlar o günün şartlarına göre kusurları azaltıp iyilikleri fazlaştırmaya çalışmışlar. Bugünün insanları da aynı şeyi yapmaya kalkışıyor. Yalnız ortam değişti, teknolojik ilerlemeler değişti, bilgiler yoğunlaştı. İnsan yorgunlaştı, arayışları değişti. Bu çerçevede ihlal şansı da arttı. İhlal şansı artınca toplumdaki kişilerin ya da kurumların tedirginlikleri de artıyor. Arayışları da hızlanıyor. Bu sürecek sanıyorum. İhlaller artarak devam edecek çünkü teknoloji ilerliyor. Toplumsal gelişmeler ilerliyor. Küreselleşme fazlaşıyor. Bunlar hep ihlalleri arttırıyor. Karşı taraf da bu ihlaller azalsın diye engellensin diye önlemleri daha yoğun düşünmeye başlıyor.

Medya etiği veya ahlakı söz konusu olduğunda kurumsal olarak akademi ile medya arasındaki iletişim ve ilişki Türkiye’de ne durumdadır? Ortak konulardan, ortak ilgilere bahsedilebilir mi? Bilgi ve tecrübe paylaşımı hangi zeminlerde olabilmektedir?

Akademi ile medya maalesef yeterli bir işbirliği zemini yaratamadı bugüne kadar. Kişisel kanaatim, bunda, basın üzerine Türkiye’de yapılan saha çalışmalarının yetersizliği etkilidir. Son dönemde bu tür çalışmalar arttı. Önümüzdeki süreç umut verici. Medya alanındaki akademik ve pratik birlikteliğin sağlanması ve deneyim paylaşımı için zemin oluşturulması son derece önemli. Bu tabii tarafların tümünün (ilgili sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, akademisyenler, gazeteciler ve gazete yöneticileri) girişimi ve uzlaşısıyla sağlanabilecek bir şeydir.

İletişim fakültelerinin öğretim programları ve akademik ilgileri dikkate alındığında medya etiğinin veya medya ahlakının akademideki durumu nedir?

İletişim fakültelerinde, *mesleki etik*, üzerinde en fazla durulan konulardan biri. Burada yukarıda değinilen sorun yeniden karşımıza çıkıyor. Akademisyenlerin saha çalışmasındaki eksiklikleri ve uygulamadan uzaklıkları önemli bir eksiklik olarak karşımızdadır.

Sübvansiyon, ilan vb. araçlarla kamu idaresi, reklam mekanizmasıyla piyasa ve okur/dinleyici/izleyici unsurları medyayı ayakta tutan üç önemli güçtür. Bu üç güç odağı göz önünde bulundurularak bir medya mukayesesi yapıldığında, Türk medyasının durumu nasıl ifade edilebilir? Bu varoluş unsurlarının medya ahlakı üzerindeki etkisi nelerdir, neler olabilir ve neler olmalıdır?

Kısaca ekonomik denetimin unsurları diye özetleyebileceğimiz saydığımız noktalar *ifade özgürlüğü* ile ilgili sorunlar yaratır. Basının en temel işlevi haber vermek, böylelikle de bireyi içinde yaşadığı çevre, toplum, ülke ve uluslararası ortamdaki gelişen olaylara ilişkin aydınlatarak, onun kanaatlerini sürdürmesini, güçlendirmesini ya da değiştirmesini sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmenin temel koşulu, öncelikle bilgi edinme, haber alma, özgürce düşünme haklarının kullanılabilmesidir. Sağlıklı bir kamuoyunun oluşabilmesi için, düşünce ve kanaatleri ifade edebilme ve yayma özgürlüğünün bulunması da olmazsa olmaz bir koşuldur.

Medyanın mutfağında yer alan aktörlerin ötesinde özellikle medya patronları ve profesyonel yöneticiler dikkate alındığında Türkiye’de kurumsal olarak medyanın siyaset, sivil-askeri bürokrasi ve ekonomi dünyasının egemen aktörleriyle ilişkileri, medya ahlakı açısından değerlendirildiğinde neler söylenebilir?

Haber değeri; kitle iletişim araçları yetkililerinin, eylem ya da söylemlerin üretimi, seçimi, biçimlendirilmesi ve yayınlanması sırasında kullandıkları profesyonel kodlardır. Haber değeri, habercinin kişisel değer yargılarının yanına, yine haberciler tarafından getirilen başka değer yargıdır. Bu değer yargılarının zamana, zemine ve toplumlara göre değişikliklere uğradıkları ya da yerlerini yenilerine bıraktıkları bilinmektedir.

Bir yandan da haber, medya kuruluşlarının toplumsal, politik ve ekonomik, çevreyle olan ilişkilerinin ürünüdür. Bu ilişkiler, çoğunlukla yoğun pazarlıklar, mübadeleler, uzlaşmalar, etkileşimler, bazen de örtülü ya da açık baskılar, yönlendirmeler ve çatışmalar şeklinde ortaya çıkabilir.

Kurumsal yapılanma dikkate alındığında Türkiye’de medya organizasyonlarının haber açısından ajans haberciliğine dayanan bir işleyişinden söz edilebilir. Medya gruplarına ait tüm TV, radyo, gazete ve dergilerin grubun kendi haber ajansından yani aynı haber havuzundan beslenmeleri de dikkate alındığında medya etiği açısından ortaya çıkan mesleki sıkıntılar nelerdir?

Özgün içeriklerin oluşturulamaması sonucunu doğuruyor. Bu noktada bir etik sorun ajans haberlerin kaynak belirtilmeden kullanılması ve ajans muhabirlerinin emeğine saygısızlık olarak addedilmektedir.

İdari ve yargı gibi sektör dışı erkler olmaksızın sansüre düşmeden bir oto-kontrol mekanizması konusunda neler söylenebilir?

Yinelersek, *kişinin meslek ahlakı kendi ahlakıdır* dolayısıyla oto-kontrole yönelik her türlü girişim aslında mesleğin uygulayıcılarının ahlakına da bağlıdır.

Aslında şöyle bir durum da söz konusu diyebilir miyiz: Bundan yirmi yıl önce biz konvansiyonel medyanın özel hayata müdahalesini tartışırken bugün biz medyanın içerisine özel hayatımızla dahil olduk. Yeni medyada içeriğini kendimiz oluşturuyor, tecavüze kapı aralıyoruz. Bu durumda iki şeyin karşımıza çıktığını düşünüyorum. Birincisi kişilerin özel hayatlarını kontrol altına alma ya da koruma konusunda eğitilmeleri, sosyal medya gibi ya da teknolojik içerikli medyanın tehlikesine karşı, ikincisi tam tersi, geleneksel medyanın içeriğinin de sosyal-yeni-teknolojik medya kaynaklı olarak değiştirilmesi veya geliştirilmesi söz konusu olacak. Yeni medya etik ihlallerinin yanında medyayı kontrol edebilme gücü de sunuyor. Yani geçiş dönemi epeyce çetrefilli. Söylediğiniz gibi ihlaller artıyor, ihlal edilen alanlar fazlalaşıyor. Ve bu alanların kontrolüne dair yeni öneriler getirmek gerekiyor. Sosyal medya bu etik tartışmalarını nasıl şekillendirecek? Medyayı nasıl şekillendirecek? Bu dönüşümün insanlara etkisi nasıl olacak?

Sosyal medya bir ideal olarak konvansiyonel medyanın, klasik medyanın içindeki bazı silahları alıp daha özgürce davranacağı umudunu taşıyor

insanlara. Yalnız orada bir şeye dikkat etmek lazım; o da insanların bilinç düzeyi, eğitim düzeyi, hangi düzeyde ve bu durumdan ne kadar olumlu yararlanacaklar? Bu eğitimle ilgili. Ben yirmi beş yıldır üniversitede ders veriyorum. Maalesef gözlemledim ki, yıllar itibariyle gelen gençlerin eğitiminde büyük bir eksiklik var. Kültürlerinde yetersizlik var. Aile ilişkilerinde sanıyorum kopukluk var. Ailede öğrenilesi birçok şey öğrenilmeden geliniyor. Daha önce de söylediğimiz gibi ahlak, etik, bazı toplumsal değerler, kültür önce ailede filizlenir, okullar bunun üzerine katmalar yapar. Bir örnek vereyim: Geçenlerde Kadıköy'den Karaköy'e vapurla geçiyorum. Bir genç, oturanlara el ilanını dağıttı. Herkes merak edip elindeki el ilanına bakarken kamera da dağıtılan ilanlara bakanları çekmeye başladı. "Kamera çekimini izin almadan yapamazsınız." diyen bir tek bendim. Bu vapurun müşterisi banka ve özel sektörde çalışan belli bir eğitim düzeyi almış insanlardı. Hiçbirisi hakkının ne olduğunu farkında değildi ve o arada sömürüldüğünün farkında değildi. Bir manken olarak kullanıldılar bir reklamda. O insanlar bile bu hakların farkında değillerdi. Önce mekân için kaptandan, sonra karelediğiniz her kişi için de kendilerinden izin almalısınız, çünkü özel alana giriyorsunuz. Belki bazıları da bana kızmış olabilirler, "Ne güzel televizyonda filmimiz çıkacaktı." diye. Bu yeni imkânların toplumda umulan kadar yarar getirmeyeceği şüphesi içindeyim. Özellikle eğitim düzeyi daha düşük insanlar arasında da uygulanmaya kalkılırsa sadece bir dedikodu trafiği oluşturacak, bu trafik nedeniyle zaten biraz fevri bir milletiz, tepkiler daha yoğunlaşacak. İnkilemler olacak ve gruplaşmalar artacak korkusu içindeyim. İşin temelinde Türkiye'de bir eğitim reformu olması lazım. Bu sosyal medya için değil, hepimizin ihtiyacı olan bir şey. İnsanımızın daha iyi eğitilmesi gereken ortam yaratılmalıdır. Çocuklarımızın üniversiteye gitmek için dersane kapılarında ne olursa olsun bir kapağı atayım diye çırpınmaları değil, orta öğretimden itibaren bu, şu mesleği yapmaya daha eğilimlidir, şu mesleği yaparsa daha başarılı olur, ayrıca o alanda iş bulur, o alanda bulacağı işten alacağı ücretin hayatını idamede ona katkısı olur diye düşünmemiz lazım. Bu çerçevede tabii bloglar, facebook vs. medyada bir depresyon yaratacak ama çok olumlu etkisinin olacağını sanmıyorum. Yaşanan süreç içinde herkesin aklına estiğini yayınlamasının birilerine zarar verdiği, verebileceği düşüncesi taşınmalı ve bu çerçevede önlemler alınmalıdır.

Yeni medya bilginin saklanması önüne geçecek diyebilir miyiz?

Tabii buna kesinlikle katılıyorum. Birileri şu veya bu çıkar için veya bu direktif, talimat için gerçekleri göz ardı edemeyecekler, saptıramayacaklar, dezenformasyon uygulayamayacaklar. Bunlar bir önlem ama bu önlemin iyi bir yerlerde durması gerekiyor. Yani bir kötü yayını engelleme varken yeni kötü yayınlara yol açmaması lazım.

Dolayısıyla etik tartışmalarının “gerçeğin saptırılması” yönüne pozitif katkı yapacak yeni medya. Ama yine etik tartışmalarının önemli bir kısmını oluşturan özel hayata müdahale ya da özel hayatın afişe edilmesi konusundaki tarafı geleneksel medyadan daha yıpratıcı olacak diyebilir miyiz?

Pozitif katkı kısmı için en azından bunu ummak istiyorum, umuyorum. Özel hayata müdahale ve özel hayatın ifşası konusunda yeni medyanın geleneksel medyadan daha yıpratıcı olacağını söyleyebiliriz.

Geleneksel medyadaki etik alanı sıkıntıya uğratan ya da etik alanı bozan, etik alana müdahale eden en büyük problem medya sahipliği meselesi. Patronluk veya sermaye gerekliliği, medyaya yeni patronların girişini engelliyordu. Ama yeni medya biraz bunun önünü açtı. Artık çok daha kısıtlı sermayeye sahip bireyler medya alanına girmekte cesur davranabiliyorlar. Yani burada patronajın müdahalesi yarı yarıya veya çok daha fazla azalmış durumda. Bu tarafıyla nasıl bakıyorsunuz?

Şimdi bu tarafına çok özel bir örnek vermem gerekiyor. Ben e-posta adresimi bazı arkadaşlara verdim. Karşılıklı alışveriş yapıyoruz. Bazen bir bakıyorum girdiğimde 60 tane mesaj var e-posta kutumda. Başlıyorum silmeye; önceleri okuyup tek tek silmeye uğraşıyordum. Her gün bazen 70–80’leri buluyor bir tek kaynaktan bana iletilen. Sonra başlıkları okumaya başladım ve şimdi bir tiriyaj yaparken önce başlıklardan yola çıkarak okumadan siliyorum, tereddüt ettiklerimi ilk cümlelerini okuyup öyle siliyorum. Eğer beni bu yoğun hayatta, Atilla olarak değil, bir birey olarak beni bu yoğun hayatta, bu yorgun mücadeleler içinde her gün 70, 80, 90 iletiye boğarsanız sonuç şu: Okumam. Okumazsam etkisinde kalmam, tepki vermem, hiçbir işe yaramaz. Bunun da ölçüsü bu olması lazım. En basitinden daha iletilemin içeriğine sıra gelmeden sayısal fazlalık en azından bir tepki olarak çıkar önüme. Çünkü görüyorum ki bir veriyi birileri belirli çıkarlar için gönderiyor, gönderilenleri sıraladığımda onu hissediyorum. Ve birdenbire ken-

di kendime “Ben neden alet olayım. Öncelikle alet olmayayım.” diyorum. Sonraki aşaması içerik açısından gelen iletiler A’dan geliyorsa başlığına bile bakmadan tümünü silmek gibi bir refleks geliştiriyorum. Eğer bu noktada, ülke olarak ifrat ve tefriti rahatlıkla kullanırsanız, bu ifrat düzeyine gelirse o düşünülen etkisini de kullanamayabilir. Ona da dikkat etmek lazım. Bir insanın dikkat süresi yirmi dakikadır. 8–10 saatlik bir mesaiden sonra eve geliyorsunuz. Tabii ki ulusal ve uluslararası gelişmelerle, ülkemle ilgileneneceğim, yaşamıma katkı sağlaması için. Ama bu durumda bilgi vermek yerine lüzumlu lüzumsuz bilgilere boğmaya kalkışırsanız ben kaçırım. Bu doğal insan davranışıdır. Yani saldırıya uğrayan insan kaçır. Yeni medya imkânları, bilgi saldırısı düzeyine gelirse o zaman bir kaçışa sebep olur ve amacına da ulaşamaz diye düşünüyorum.

Yeni medya aslında yeni etik problemleri de beraberinde getiriyor...

Evet yeni medya yeni etik problemleri beraberinde getiriyor, kesin getirecek ona göre kullanmaya kalkışanların, ilk kullanıcıların, ilk yöneticilerin, ilk sahiplerin çok dikkat etmeleri lazım.

Peki etik hep konuşulan ama çözülmeyen ya da çözülemeyen bir mesele, daha özelde de medya etiği... Konuşmanın bir adım sonrasına nasıl geçilebilir, burada bir tetikleyici mekanizma nasıl oluşturulabilir? Gerek Gazeteciler Cemiyeti gerek Basın Konseyi gibi kurumların denetleyici mekanizmaların çok da bir etkisi yok, bunu görüyoruz.

Kesinlikle öyle bir durum var.

Diğer taraftan da gerek akademi gerek sektör bunu kendi içinde yıllardır tartışıyor. Aslında doğrunun ne olduğu herkesçe biliniyor fakat uygulama konusunda sıkıntı var. Uygulama konusunda nereden başlanmalı? Çözümüne gidilebilecek noktalarda inisiyatif alması gereken kişiler, kurumlar kimler olmalı?

Şimdi şuna geliyor olay, insan kavramına geliyor. Yani bir insan vardır, şöyle bir bakarsınız bakmanızdan alınır; bir insan vardır söylersiniz söyleminizden alınır; bir insan vardır, uzun uzun konuşursunuz ondan alınır; bir insan vardır, ne yaparsanız yapın hiçbir şeyden alınmaz. Önce *insan* kavramını ele almamız lazım. Ben hep bunu söylüyorum. O insanı yetiştirmek, örneklerle

bazı değerlere sahip kılmak gerekir. Bu, tekrar tekrar söylediğimiz şey, aileden geliyor. Derslerimden de anlattığım bir örnek var; küçükken babamın bana getirdiği bir ölçüyü söylemesini, beni uyarmasını 65 yaşında olmama rağmen hâlâ hatırlıyorum. Aileler çocuklarına ölçüleri koymaları, belletmeleri lazım. Küçüklükten itibaren ilgilenerek, nasıl bir topluma çıkıyorsunuz eğitimi almanız gerekir. Ben üniversitede gençlere kapıdan girip çıkmayı öğretiyorum. Neden? Birileri “Bayanlara saygı duyulur.” demiş. Şimdi ben kapıyı açıyorum. Pat pat öğrenciler benim açtığım kapıdan sınıfa girmeye başlıyorlar. Dedim ki “Evladım bu kapıdan önce hanımlar değil yaşlılar geçer, önce bu kapıdan sizin hocalarınız, yani omuzu kalabalıklar, yani unvanı olanlar geçer.” Bunu üniversitede öğretemezsiniz, çocuk bunu ailede öğrenir. Dediğim gibi eğer toplumu bir noktaya getirirsek herkes işbirliğine katkıda bulunur, müeyyideler uygulanmaya başlanır.

Bir öz denetim mekanizması getiren bir meslek örgütü olarak Basın Konseyi 1988’de kuruldu. Başından beri içindeyim, hâlâ da Yüksek Kurul Üyesiyim. Biz ne yapıyoruz? Bir şikâyet geliyor; ya şikâyeti yersiz buluyoruz ya uyarı veya kınama veriyoruz. Ve bunun müeyyidesi de aldığımız kararın gazetenin bir köşesinde bir cümleyle “Dün verdiğimiz şu haber konusunda şu nedenle Basın Konseyi kınama kararı aldı.” şeklinde verilmesidir. Örneği yok şimdiye kadar. Televizyonlar da aynı biçimde. Ancak hiç örneği olmadı..

Tek örneği bile mi?

Yok, örneği olmadı. Basın Konseyinin 16 maddelik meslek ilkeleri var. “Basın Konseyi Basın Meslek İlkelerine... ekstrem maddeler de değil bunlar. Bir şikâyet mektubu geliyor, mektubu ilgili medya kuruluşuna gönderiyoruz. “Şu konuda bir şikâyet var, görüşünüzü bildirir misiniz?” Görüş gelmiyor. “Şöyle oldu, yanlış oldu, kusura bakmayın.” olabilir veya görüşünün, haberinin arkasında olunabilir. Cevap gelmiyor. Asıl etik sorunu bu. Öyle veya böyle aslında medya kuruluşları olarak kendi aramızda bir çatışma veya çekişme içindeyiz, kuruma değer vermediğimiz gibi kurum üzerinden vatandaşa da değer vermiyoruz. İşte o vatandaş gerçek vatandaş olarak sayarsak. Şöyle bir şey olmuş hiç olmazsa cevap verelim, gönlünü alalım, tatmin edelim diye düşünürsek işler zaten kendi kendine çözülecek. Oradan başlıyoruz. Bu da eğitimle olabilecek. Yine hep eğitime geliyorum. İlkokuldan hatırlarım. Sakat insanlarla hep alay ettik, topal dedik, şaşı dedik, kör dedik, kel dedik. Bize demediler ki “Asla!”. Yani böyle bir şey olmaz. Birileri küçükken sigara içer çocuğuna iki nefes sigara çektirir. İçki içer, “Bir lokma da o içsin, kan ya-

par.” der. Dedim ki ben bunları çocukluğumda gördüm, bunlar çirkin şeyler insan iki yaşında üç yaşında evladına böyle bir işkence yapar mı? Herhâlde bunlar kalkmıştır diye düşünüyordum. Bana gençler böyle yaptılar “Oo hocam, hâlâ devam ediyor.” Eğitim bu! Önce aileler eğitilmeli, sonra evlatlar eğitilmeli o zaman hepimiz düzgün tipler olacağız.

Teşekkür ederiz.